

Bijzonder Duits-Nederlands symposium in Verzetsmuseum Amsterdam

Door Max van den Berg

In 1935 werden in Wuppertal en omgeving 1.900 mannen en vrouwen gearresteerd, waaronder 649 leden van het Algemeene Duitse Vakverbond. De vakbondsmensen werden door de nazi's aangeklaagd wegens hoogverraad en langdurig in concentratiekampen opgesloten. Het Wuppertaler Vakbondsproces werd in Europa met afschuw gevolgd en leidde in Amsterdam tot een brede solidariteit met de slachtoffers van de Gestapo-terreur.

Een groot deel van de bevolking in het Roergebied bleef ook na de machtsovername van Hitler in 1933 tegen zijn politiek optreden. Verzet was bijzonder sterk in de streek rond Wuppertal, tot grote ergernis van de nazi's. Er moest worden opgetreden tegen het gevaar. In de zomer van 1933 arresteerde de Sturmabteilung (S.A.) in Wuppertal, met steun van soortgenoten uit Düsseldorf, 4.000 burgers. Die werden opgesloten in de lege hal van de Kemna-fabriek. Op ongelooflijk brute wijze werden de gevangenen met gumi-knuppels tot bloedens toe geslagen. Enkeligen hebben dit met levenslange invaliditeit moeten bekopen. De weerstand tegen deze handelingen was zo groot, dat de nazi's bevreesd werden voor een nega-

tieve uitwerking op de industriële productie. Aan het eind van dat jaar werden de mensen zonder meer vrijgelaten. Maar de schrik zat er goed in.

Toch groeiende weerstand

Socialisten, communisten, vrije katholieken en vakbondsmensen verenigden zich in hun verzet tegen reeksen maatregelen die Hitler op stapel had gezet. Het Algemeen Duitse Vakverbond was zonder verzet van de vakbondsleiders door de nazi's gewoon overgenomen en in het Duitse Arbeidsfront (DAF) opgenomen. Maar de socialistische leden van de oude bond bleven zich in het geheim in eigen kring organiseren. Zij kwamen openlijk

in verzet toen het DAF besloot de contributie voor elke werknemer verplicht te stellen en van het loon af te trekken. Nog woedender werden de arbeiders toen ook giften voor de zogenaamde Winterhulp verplicht en zonder meer van het loon werden ingehouden. In bijna alle bedrijven in Wuppertal en omstreken waren ondergrondse bedrijfscomités opgericht en die organiseerden op vele plekken openlijke protestbijeenkomsten en verspreidden talrijke illegale bedrijfsgerichte bulletins waarin met Hitlers politiek de vloer werd aangeveegd.

De Gestapo slaat toe

In 1935 vonden de nazi's het welletjes. De

Sicherheidsdienst (S.D.) had de verschillende actiegroepen in kaart gebracht en in korte tijd werden 1.900 mannen en vrouwen gearresteerd en op verschillende plekken in Duitsland gevangen gezet. Al tijdens het politie-verhoor bezweken 17 arrestanten aan de mishandelingen. Met hevig geweld werden bekentenissen uit de gevangenen geperst. Speciale aandacht was er voor de actieve vakbondsleden, 649 in getal. Zij werden bij verschillende rechtbanken in Duitsland, verdeeld in kleine groepen, beschuldigd van hoogverraad. Allen worden veroordeeld tot 15 jaar opsluiting in een concentratiekamp. In werkelijkheid een doodvonnis.

Nederlandse solidariteit

Dit Wuppertaler Vakbondsproces werd in Europa met afschuw gevolgd en leidde in Amsterdam tot een solidariteitsbeweging. Het door Nederlandse intellectuelen opgerichte Centraal Wuppertalcomité, onder voorzitterschap van de SDAP'er Selma Meyer, telde bijna 100 vooraanstaande figuren uit de samenleving, zoals de schrijvers Menno ter Braak, Kees van Brugge en Nico van Suchtelen, de predikanten J.J. Buskes en N.J. Schermerhorn, de hoogleraren K.R. Gallas, Jan Romein en Leo Polak, de kunstenaars J.G. Wertheim en Peter Alma, de fabrikant P.M. Cochijs. En natuurlijk ontbraken de socialisten dr. Henriette Roland Holst en Heleen

Ankersmit niet. Twee opmerkelijke leden waren Erich Kuttner, een Duitse emigrant, historicus en schrijver van het standaardwerk *Het hongerjaar*, en Clara Malraux, die vanuit Frankrijk meewerkte. Penningmeester werd de vooraanstaande socialist Brechta Adema van Scheltema. Het comité zamelde geld in voor de familieleden van de gearresteerden en bracht een omvangrijke mensenrechten-campagne op de been ter ondersteuning van de arbeiders bij de rechtbank. Er werden Franse en Nederlandse delegaties naar Wuppertal gezonden om de processen ter plaatse te volgen. In korte tijd kwamen in talrijke delen van ons land plaatselijke comités tot stand ondersteund door lokale intellectuelen.

Carl von Ossietzki, pacifist en Nobelprijdrager, vormde het boegbeeld van het vroegste anti-Hitler verzet. Hij werd opgesloten in het concentratiekamp Esterwegen, waar hij aan de gevolgen van ondervoeding en mishandeling in 1938 overleed. Hij ontving steun van het Wuppertal Comité, dat een ontvangstbevestiging op haar secretariaat aan de Hoofdweg in Amsterdam mocht ontvangen.

Tachtig jaar later

De historicus Stephan Stracke van de Wuppertaler universiteit schreef een uitgebreid werk over het vakbondsproces in

1935. Hij achterhaalde de namen van de vermoorde Duitse verzetsstrijders en van de leden van het Nederlandse Wuppertal Comité. Dankzij een diepgravende zoektocht wist hij ook hun (klein-)kinderen op te sporen. Geleidelijk aan ontstond een plan om tot een Duits-Nederlandse ontmoeting te komen, waarbij de kinderen en kleinkinderen van beide groepen met elkaar in contact zouden kunnen komen. Op 23 april 2016, tachtig jaar later, komt een bus met 60 (klein-)kinderen van in 1936 vermoorde vakbondsmensen naar Nederland. Ze worden, inmiddels zelf rond de 50 jaar, door Nederlandse verzetsmensen met medewerking van Hein Karsbergen ontvangen op het J.D. Meyerplein en geïnformeerd over de Februaristaking. Vervolgens gaat de rondgang langs het monument 'Nooit meer Auschwitz'. Indrukwekkend is het uitstekend gedocumenteerde verhaal van Jonas Bohle van de Evangelische Verzoenings Stichting in de achtertuin van de Hollandse Schouwburg, bij de plaquette, die de redding van Joodse kinderen weergeeft. Het maakt op de Duitse gasten een diepe indruk. Drs. E. v.d. Hoog, secretaris van het Comité van Waakzaamheid, vertelt bij de betreffende plaquette over de moedige mannen en vrouwen die het bevolkingsregister overvielen.

Om 15 uur komt het gezelschap in het Amsterdamse Verzetsmuseum aan. Daar

'Het is pijnlijk om te zien hoe de buurtbewoners schijnbaar onbewogen op de Joodse gevangenen in de achtertuin van de Hollandse Schouwburg neerkeken.'

Jonos Bohle, Evangelische Verzoenings Stichting.

'Door de Nederlandse verzetsbeweging werd het bevolkingsregister in brand gestoken. Deze verzetsdaad heeft onder andere de bekende kunstenaar Arondeus het leven gekost. In het register stonden alle Joodse Amsterdammers apart genoteerd. Vernietiging van het archief zou arrestaties van Joden bemoeilijken. Helaas bleek er een reserve archief te bestaan.'

drs. E. v.d. Hoog secretaris Comité van Waakzaamheid.

'Door de geallieerde overwinning konden op 8 mei 1945 weer vrije vakbonden ontstaan. Thans moeten we vaststellen dat van de 168 miljoen leden wereldwijd alleen al in Columbia 26 actieve vakbondsmensen vermoord zijn. In 24 landen worden onze leden vervolgd en zij vragen om actieve solidariteit. Die vond ik in het Hollandse dorp Aalten, waar tot mijn verbazing 2.500 onderduikers bij de 13.000 bewoners een schuilplaats vonden. Onder hen Duitse emigranten, gevlucht voor Hitler.'

dr. Sabine Graf vice-voorzitter van de Duitse Vakbeweging in Westfalen.

ontmoeten ze kinderen van de leden van het Amsterdamse Centraal Wuppertal Comité uit 1937. Een dertigtal belangstellenden uit de FNV, verschillende politieke partijen en Nederlanders met een Turkse, Arabische of Afrikaanse achtergrond wonen de bijeenkomst bij. In de pauzes vinden intensieve onderlinge discussies plaats.

Het symposium

Vanuit verschillende invalshoeken wil het symposium uit de ervaringen van de strijd tegen Hitlers machtsovername in 1933 lessen trekken voor het Europa van nu. Met nadruk wordt gewezen op het gevaar om gemakkelijke parallellen te trekken. De wereld is drastisch veranderd. Maar toch ...

Van Duitse zijde worden inleidingen

gehouden door prof. Heinz Sunker, Universität Wuppertal, dr. Sabine Graf, vice-voorzitter van DGB (Duitse vakverbond) uit Rheinland Westfalen, Josef Neuman, SPD-parlementslid in de deelstaat Rheinland Westfalen, prof. dr. Inge Hansen Schaberg van het instituut voor exilgeschiedenis, en G.P. Zilizinski, gemeenteraadslid van de Linkspartij in Wuppertal.

Van Nederlandse zijde wordt een inlei-

‘Wij zullen alles doen, zowel in het parlement als onder de bevolking, om in Duitsland een humanistisch vluchtelingenbeleid te handhaven. Het bestrijden van opkomende rechts-extremistische krachten hebben we hoog in het vaandel staan. Ik maak me zorgen over het grote aantal aanslagen op asielcentra.’

Josef Neumann, SPD-parlements lid van de deelstaat Rheinland Westfalen.

ding gehouden door dr. U. Langkau-Alex van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

Er zijn korte bijdragen van: Marjan Oerlemans, dochter van het comité-lid 1937 dokter A.J. Oerlemans, Sinja Alma, dochter van het comité-lid 1937 Aleida Lie Heynen-Alma, Peter Alma, zoon van het comité-lid 1937 Aleida Lie Heynen-Alma, A. Samama-Polak, dochter van het Groningse comité-lid

‘Wuppertal is de geboortestad van Friedrich Engels. De sociaal democraten hadden een klein museum voor hem opgericht. Dat werd in 1933 door de nazi's verwoest. Plotseling kregen we een bericht dat China onze stad een beeld van Engels wilde schenken. Het werd een 4 meter in brons gegoten ingetogen filosoof. Ik zag vandaag in Amsterdam veel Chinese toeristen. Dank zij het Friedrich Engels-beeld kunnen we daar nu ook over meespreken.’

G.P. Zilizinski, gemeenteraadslid voor de Linkspartij in Wuppertal.

1937 prof. Leo Polak, en Mirjam Ohringer, de 91-jarige verzetsstrijdster.

Het symposium loopt bijna een uur uit. In de avond vindt een gezamenlijke maaltijd plaats en het is al donker als de Duitse gasten Amsterdam verlaten. Een belangwekkende en ontroerende bijeenkomst, die in het teken stond van internationale solidariteit.

‘De ervaringen van de volksfronten, die in verschillende Europese landen werden opgericht om het opkomende gevaar van Hitler en Mussolini in te dammen, zijn interessant. Ze geven een wisselend beeld van succes en nederlagen. Soms ontstond een sterke gezamenlijke macht, zoals in Frankrijk. Maar de situatie in het Saarland laat ook een macht op lemen voet zien. Het gebied stond sinds 1918 voor 15 jaar onder Frans bewind. In deze mijnwerkers streek had een volksfront van alle linkse en democratische partijen de bevolking achter zich. Maar toen er een referendum moest plaatsvinden over aansluiting bij Frankrijk of Duitsland bleken 9 van de 10 Saarlanders voor Hitler te hebben gekozen.’

dr. U. Langkau-Alex, IISG Amsterdam.

'Mijn vader, prof. Leo Polak, was voorzitter van het Wuppertal Comité in Groningen. Hij hielp vluchtelingen uit en vervolgd in nazi-Duitsland. In 1938 kreeg mijn vader een leerstoel in de USA aangeboden. Een eervol bericht. Maar hij antwoordde dat hij niet kon komen. Hij wilde zich niet onttrekken aan zijn werk voor de vervolgd. Hij vond dat hij dat verplicht was. Deze houding heeft hem het leven in Auschwitz gekost.

A. Samama-Polak, dochter van prof. Leo Polak.

Jaarverslag 2015

Stichting 1940-1945

Stichting 1940-1945 heeft besloten het Jaarverslag niet meer in gedrukte vorm te publiceren. Het Jaarverslag 2015 is gepubliceerd op de website van Stichting 1940-1945:
www.st4045.nl

Maatschappelijk werk voor oorlogsgetroffenen

Stichting de Basis
 Afdeling maatschappelijk werk
 Postbus 100, 3940 AC DOORN
 Bezoekadres: Woestduinlaan 87
 3941 XC DOORN
 Telefoon: 0343 – 474200
servicedesk@de-basis.nl